

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

De fleste portugisisk-jødiske Familier, der boede her i Landet i det 17. og 18. Århundrede, er efterhånden forsvundet fra det dansk-jødiske Troesamfund og har kun efterladt sparsomme Spor i vor Menighed. De vendte enten tilbage til de større jødiske Centrer, Hamborg og Amsterdam, hvorfra de var indvandret, eller de gik over til Kristendommen og blev derigennem fuldstændigt opslugt i den danske Befolkning .

Af og til støder man på sefardiske Navne, hvis Bærere kom til at spille en bemærkelsesværdig Rolle i Danmarks Historie paa vidt forskellige Områder, saaledes f. Expl. de Meza'erne med deres mest kendte Repræsentant *Christian Julius de Meza* (1792—1865). Omtalen af dennes militære Løbebane, fra han i 1804 blev Artillerikadet og til han som kommanderende General i Krigen 1864 maatte opgive Dannevirkestillingen, falder udenfor Rammerne af denne Afhandling, og bortset fra visse Evner og et noget særegent Temperament, som han maaske kan have taget i Arv efter sine jødiske Aner, er han »jødisk set« uden nævneværdig Interesse. Faderen var allerede døbt, da han kom til Verden, og Moderen, *Anna Henriette Lund*, var ikke Jødinde.

*

De to eneste Medlemmer af Generalens Slægt, der fandt deres sidste Hvilested paa den jødiske Kirkegaard her i Byen, var Bedstemoderen, paa hvis Grav der imidlertid ikke er nogen Sten, og en af hans Farbrødre, den unge medicinske Student *Abraham Golfred de Meza*, hvis endnu velbevarede Gravmonument kan ses i den tredje Række udfor Muren mod Møllegade, hvor den har sin Plads som Nr. 24 i Rækken, regnet fra højre.

Denne Gravsten bliver derfor paa en vis Måde samtidig det eneste jødiske Mindesmærke over Slægten de Meza her i Landet, og da den er forsynet med en smuk Indskrift, der ogsaa nævner den afdødes nærmeste Familie, vil vi her beskæftige os lidt mere indgående med den.

Inscriptionen (se forneden) er affattet paa hebraisk og portugisisk. De to første Linier paa hebraisk betyder:

Gravminde over Ynglingen Abraham de Meza, hans Sjæl er i Edens Have.

Derefter kommer 4 Linier med portugisisk Text:
Her hviler den højsalige Abraham de Selomoh de Meza. Født den 15. Schvat 5512. Død den 3. Cheschvan 5534.

Resten af Texten er paa hebraisk og næste Linie

bestaar af Begyndelsesbogstaverne til Ordene i den almindeligt kendte Sætning:

Gid hans Sjæl må være indesluttet i de levendes Kreds.

Herefter følger et Citat fra Profeten Jesaja, 28.12:

Dette er Hvilen, lad den trætte finde Ro.

De sidste 4 Linier udgør det egentlige Gravvers og lyder i min Oversættelse saaledes:

*Hvorfor blev Du knækket som en Blomst,
medens Du endnu stod i Knop?
Til Støvet ilede Du, min Søn, tilbage.
Sorg såede Du i Brødres og Moders Sind,
Faderhjertet brast, da Du blev begravet.*

מצנת הבחור אברהם

דימיזה נע

AQVI IAZ O BEMAVENTURADO MOCO
ABRAHAM de SELOMOH de MEZA
NACIDO AOS 15 SEBAT 5512
FALLECIDO AOS 3 HESVAN 5534

תנצבה

זאת המנוחה הניחר לעיף לפיך
איכה בעוד אבך כציץ נקטפת
לשוב אלי עפר בני מהרת
יגון בלב אחים ואם הרטפת
סבר ברוח אב בעת נקברת

Som det fremgår af Texten, er det Faderen selv, der har forfattet Inscriptionen, hvis velklingende hebraiske Poesi dog ikke ganske kan gives i en Oversættelse. Heller ikke det Rim, der dannes af de 4 Liniers Slutningsord, har det været muligt at rekonstruere, og det er saaledes kun givet hebraisk-kyndige at faa det fulde Udbytte af Digtet, som baade indeholder et fint Ordspil og har flere skjulte Hentydninger til Bibelskriftsteder.

I det anførte Jesaja-citat er enkelte Bogstaver paa Stenen udhugget med større Typer end de øvrige samt foroven forsynet med en Prik. Da hvert af de 22 Bogstaver, som det hebraiske Alfabet er sammensat af, har en Talværdi, fra 1—400, vil man ved Addition af de særligt markerede Bogstaver komme til Summen 534, svarende til

den unge Mands Dødsår, det jødiske Ar 5534, der begyndte 18. September 1773.

De to første Ord i Digtets første Linie begynder med de hebraiske Bogstaver A og B, altsaa ogsaa de første Bogstaver i Afdødes Fornavn *Abraham*. Det følgende Ord i Linien er ogsaa sammensat af Alfabetets to første Bogstaver (+ K: Ejestedordet i 2. Person). Det her benyttede Navneord findes i sin Grundform (status absolutus) intetsteds i Biblen, derimod forekommer det i to andre Former i den hellige Skrift: i Jobs Bog 8, 12 og i Højsangen 6, 11. Ordet, der er beslægtet med det mere kendte *Aviv*, betyder *den fagre Vårtid, hvor Træerne knoppes efter Regnperioden i Israels Land*.

Der findes imidlertid endnu et Ord, som er dannet af Alfabetets to første Bogstaver, nemlig det hebraiske *Fader*.

Det er sikkert med velberådet Hu, at Gravskriftens Forfatter har valgt det poetiske, sjældne Ord, som dækker ikke mindre end fire forskellige Tankerækker: dels hentyder det til den unge Mands *Navn*, dels henleder det Tanken paa *Faderen* (ved en rent overfladisk Betragtning kunne man læse det 2. og det 3. Ord i Linien som »medens Din Fader endnu var i Live«). Yderligere passer Sammenligningen med *den blomstrende Vårtid* jo særdeles godt ind i Billedet, og ikke mindst fordi *afdødes Fødselsdag* »tu b'schvat« jo er »Planternes Nyttår«.

Versets Indledningsord, det evigt spørgende »hvorfor«, som vel alle Forældre stiller sig, når de står overfor deres Barns tidlige Bortgang, kunne ogsaa gælde den Klage, der kommer til Orde i anden Linie, altså: »Hvorfor havde Du så travlt, min Søn, med at vende tilbage til Jorden?« Iøvrigt begynder »Jeremias Klagesange« med det samme hebraiske Ord, som her er anvendt.

I tredie Linie er det måske påfaldende, at hans Brødre (Søskende) nævnes før Moderen, men dette kan skyldes metriske Hensyn.

*

Det er ikke ret meget, vi ved om den unge Mand, der ligger begravet her. *Abraham de Meza* var født i London den 31. Januar 1752, et År tid inden Forældrene, Dr. *Salomon de Meza* og Hustru *Regina* indvandrede til Danmark. En lidt anden Fødselsdag, nemlig den 2. Februar, findes angivet i en Liste over Beboerne i Møntergade Matr. Nr. 116, Købmagergade Kvarter, hvor Familien boede i 1762. *Abraham* var den førstefødte Søn, opkaldt efter sin Bedstefader, og som Mellemnavn fik han Faderens Fornavn *Salomon*, der senere blev oversat til dansk som *Gotfred*. I den portugisiske Inscription på Gravstenen benyttes, som vi har set, kun de to hebraiske Navne.

Ligesom sine to yngre Brødre studerede han Medicin, og et halvt År inden han den 20. Oktober 1773 afgik ved Døden i en Alder af 21½ År, havde han taget sin Examen i Osteologi ved Teatrum anatomico-chirurgicum i København, men han nåede altså ikke at fuldføre sit Studium,

og så vidt vides har han ikke efterladt sig nogen litterær Produktion.

*

Den næstældste af Brødrene, Isak, kaldet *Justus Zadig de Meza*, var født den 8. Marts 1754 her i Byen. Også han døde ung, 23 År gammel, men vi ved en hel Del mere om ham, bl. a. fra de Forhandlinger, der omkring 1775 blev ført mellem Københavns Universitet og hans Fader for at skaffe ham Adgang til at tage den medicinske Doktorgrad her i Landet.

Under disse Forhandlinger ser det ud til, at Faderen havde stillet Kancelliet i Udsigt, at han senere ville lade Sønnen døbe. I det kgl. Rescript af 21. August 1776, hvor Tilladelsen blev givet, hedder det:

»... Saa give Vi Eder herved tilkiende, at Vi, efter slige Omstændigheder, allernaadigst have bevilget at Supplicantens Søn fornævnte *Iustus Zadig de Meza*, naar han har aflagt offentlig Prøve paa sin Duelighed maa ved bemeldte *Kjøbenhavns Universitet* promoveres til *Doctor-Medicinæ*, dog med saadan Indskrænkning at Promotions Formularen saaledes indrettes, at det særdeles i Henseende til Eeden, kunde blive uden ald Anstød og passe sig paa en Løde, saa og at Ius docendi et disputandi ex suprema Cathedra derved udelades«.

Men da *Justus Zadig de Meza* et Par Måneder senere skulle op til sin Examen, udeblev han »på Grund af Sygdom«. Kandidaten har dog nok ikke været så alvorligt syg, for kort Tid efter rejste han til Tyskland og tog sin medicinske Doktorgrad ved Universitetet i Bützow den 30. Juni 1777, men han døde et halvt År derefter. Antageligvis har han ikke været særlig begejstret for at blive Dr. med. i København paa de givne Betingelser og har næppe været indforstået med at lade sig døbe, da han — ligesom sin Moder — var positivt jødisk indstillet.

Et Fingerpeg på denne jødiske Indstilling har jeg fundet i nogle Fodnoter til hans danske Oversættelse i *Magasin for patriotiske Skribentere* (Nr. 7, 1771) af en latinsk Afhandling, som den lærde Professor i orientalske Sprog *Johan Christian Kall* havde skrevet i Universitetets Årskrift med følgende Titel: *Svar paa det Spørgsmaal, om et christent Menneske kan med Samvittighed, naar han bliver syg, antage sig en jødisk Læge? Eller om det kan skee uden synlig Livs-Fare*.

Professor Kall repræsenterer i denne Afhandling en liberal Indstilling til det dengang aktuelle Spørgsmål, som allerede var opstillet af Kirkefaderen *Johannes Krysostemos*, der døde i det Herrens År 407! Samme *Krysostemos* havde anset det for ugudeligt og uanstændigt at søge nogen *Slags Lægedom hos Djævelen, Heksemestre eller Jøder*, en Anskuelse som Professoren dog ikke delte hvad de sidstnævnte angår, og han henviser til, at en jødisk Doktor, *Salomon Theofilus de Meza*, allerede i mange År havde praktiseret i

København. Han slutter sit latinske Diskussionsindlæg i Universitetets Arsskrift med disse Ord: »Jeg tror at have noksom, hvis ikke for meget preluderet«, og det er hertil, at Oversætteren i en af sine Fodnoter fremkommer med følgende patetiske Bemærkning:

»Ikke for meget! Gid det var endnu engang saa stort! Med største Glæde vilde jeg efter min liden Indsigt i det Danske (thi lex Hebræa mihi est) oversætte det og tillige kysse hvert Bogstav, som er skreven til min Nations Bestek.

*

Den yngste Broder hed *Jacob de Meza*. Han var født i København den 26. November 1756 og døde i Helsingør den 6. April 1844 som »virkelig Justitsråd« efter at have været Stadsfysikus i Helsingør m. m. Han var den første Jøde, der blev Dr. med. ved Københavns Universitet, den 29. April 1783, men allerede tre Måneder efter, den 27. Juli 1783, lod han sig døbe og fik Navnet *Christian*. Denne *Christian Jacob Theophilus de Meza* var den eneste af de tre Brødre, der var gift og har efterladt sig Afkom, bl. a. den før omtalte General, hvis Hustru *Elisabeth* var en Søster til Oberst *Anton Frederik Tscherning*. Generalens Broder var Professor, Stiftsorganist i Ålborg *Carl Vilhelm de Meza*, hvis ældste Datter *Anna* blev gift med Digteren *Meir Aron Goldschmidt's* Søn, Dr. med. *Adolph Goldschmidt*.

Sammen med *Jacob de Meza* blev Søsteren *Rachel* også døbt og kom til at hedde *Juliane Marie*. Hun var født den 18. November 1759 og døde den 18. Maj 1817 i sit andet Ægteskab med Major *Daniel Christian von Weldingh*; tidligere havde hun været gift med Løjtnant *Ulrich Georg Friedrich von Hoffmann*.

*

Moderen til de her nævnte fire de Meza-Søskende var *Regina Cahanel Belinfante*; hun stammede fra en kendt sefardisk Familie, der gennem flere Arhundreder har talt mange fremragende lærde Rabbidere og jødiske Forfattere i Amsterdam. Hun selv synes — som det vil fremgå af det følgende — at have følt sig stærkere knyttet til Jødedommen, end hendes Ægtefælle viste sig at være. Den 27. Juli 1783 døde hun, 69 År gammel og blev begravet ude i Møllegade, hvor hendes Grav, der ikke er smykket med noget Mindesmærke, findes i en af de sidste Rækker på den gamle Afdeling, i Nærheden af det Plankeværk, der i gamle Dage omgav Kirkegården. Det er tvivlsomt, om man nogensinde har fået sat en Sten på hendes Grav, og dette hænger antageligvis sammen med den Kendsgerning, at såvel hendes Mand som Ægteparrets to overlevende Børn var trådt over til Kristendommen på det Tidspunkt, da Stenen normalt skulle have været rejst, og Familien havde derved afbrudt enhver Forbindelse med den jødiske Menighed.

*

Efter at nu den unge medicinske Student *Abraham Gøtfred de Meza*, hans tre Søskende og hans

Moder er blevet kort omtalt, står tilbage at fortælle noget om Slægtens Overhoved, den i sin Tid meget kendte og indenfor »den portugisiske Nation i København« så højtansete Dr. med. *Salomon Abraham de Meza*, der var født i Amsterdam den 4. September 1727 som Søn af den derværende Rabbiner *Abraham Jacob de Meza* og Hustru *Rachel Cahanel de Lara*. Dr. de Meza tilhørte, ligesom Hustruen, en berømmelig sefardisk Familie, som navnlig havde udmærket sig som Læger gennem flere Generationer i Portugal, Frankrig og Holland, således var f. Expl. hans Farbroder den højtagede Læge *David de Meza* i Amsterdam.

Salomon Abraham de Meza var blevet Dr. med. ved Universitetet i Utrecht den 10. Juni 1749, og efter at have praktiseret nogle År i Holland, Hamburg og London rejste han sammen med sin Hustru og deres ældste Søn til København, hvor han snart skaffede sig en ret anselig Praxis, både blandt sine egne Troesfæller og Byens øvrige Befolkning. Han var Medlem af »Det kongelige medicinske Selskab i Kiøbenhavn« og skrev adskillige Afhandlinger og Bøger af medicinsk Indhold, bl. a. et *Compendium medicum practicum* i ni Afdelinger (1779—83) og i »Physichalsk, oekonomisk og mediochirurgisk Bibliotek for Danmark og Norge«, 3. Bind, 1794 offentliggjorde han et Arbejde, hvori Forfatterens Livsindstilling, store Belæsthed og praktiske Erfaringer belyses i lige så høj Grad som selve — det stadigt aktuelle — Emne: *Om de Årsager, som giøre Nervesygdommene hyppige i vore Dage*. Han udgav også i 1769 en lille Bog på fransk: *De l'éducation des enfants tant phisique que morale*, som fremkaldte en Del Kritik, hvilken han dog imødegik med megen Skarphed.

Han var en meget kundskabsrig Mand, der foruden Hebraisk »beherskede de fornemste europæiske Sprog og kunde tale Latin som sit Modersmaal«. En på portugisisk skreven Afhandling om jødiske Skikke, *Institutos devinos . . .* (1755) findes i Det kgl. Biblioteks Håndskriftssamling, og i Anledning af Indvielsen af en ny Thorarulle i den sefardiske Synagoge i Silkegade den 9. April 1763 havde han forfattet en større hebraisk Cantate, som »med høytidelige Ceremonier blev opført af 16 Musikantere«. Han var meget musikalsk, havde en smuk Sangstemme og oprådte af og til som Forsanger i Synagogen.

I en Nekrolog over ham hedder det, at »han beholdt sin elskværdige Munterhed som ogsaa sine Sinds- og Legemskræfter, indtil han døde i sin Datters Favn«, den 24. Juni 1800. Når man imidlertid læser den Omtale, som den yngste af Sønnerne, *Christian Jacob Theofilus de Meza* giver af Faderen i sin interessante Selvbiografi *Mit medicinske Levned, skrevet og udført i Aaret 1809 til egen Moro og Tidsfordriv* (Personalhistorisk Tidsskrift, 7. Række, Bind 1, 1916), får man unægteligt det Indtryk, at det ikke just var Elskværdigheden, der var det mest karakteristiske Træk hos ham. Den gamle Læge har været meget

hæftig, utålmodig, let til at fare i Harnisk og der-til nok så ironisk; flere af disse Karaktertræk kan vi genfinde hos hans Sønesøn, Generalen.

*

Da Dr. de Meza nedsatte sig i København i 1753, antog han — ved Siden af sit oprindelige Navn Salomon — Mellemnævnet *Theofilus*. Jeg mener at kunne give en gyldig Forklaring på, hvorfor den jødiske Læge valgte dette så ujudisk klingende Navn. Theophilus er en græsk Oversættelse af vor *Stamfader Abraham's* arabiske Tilnavn *el-chalil*, der betyder *Guds Ven*, og da Lægens Fader også hed Abraham, bliver Theofilus kun en lærd Om-skrivning af hans eget hebraiske Mellemnavn. Men dertil kommer, at Theophilus også er Navnet på en Sagnfigur fra det 10. Arhundrede, en Slags Faustskikkelse, der gav sig af med Lægekunst og Magi og endda skulle have forskrevet sig til Djævelen. Men senere fortrød han sine Mørkets Ger-ninger, og ved Jomfru Marias nådige Bistand lyk-kedes det ham at forsage Djævelen og al hans Værk.

Omkring den Tid Dr. de Meza kom til Køben-havn, synes han at have været optaget af Tanken om at søge åndelig Frelse i Kristendommen, en Plan som han imidlertid først realiserede efter 30 Ars Forløb, da han, 3 Måneder efter Hustruens Død, den 26. Oktober 1783 blev døbt i Fredens-borg af kgl. Konfessionarius *Christian Bastholm*, ved hvilken Lejlighed han fik de nye Navne *Chri-stian Julius Frederik*. Ejendommeligt nok er hverken hans eller hans to Børns Døb blevet ind-ført i Fredensborg Slotskapels eller Christians-borgs Slotskirkes Kirkebøger.

I Anledning af Dåben udkom der på Gylden-dals Forlag samme Ar et lille Skrift med følgende Titel: *Den ældre Doctor de Mezas Troesbekien-delse, som blev aflagt ved hans Indlemmelse i den Christne Kirke tilligemed den Tale, som blev holden ved samme Lejlighed af C. Bastholm*. Heri tager de Meza Afstand fra den jødiske Religion. Der skal her kun citeres et Par Sætninger, som belyser en antageligvis langvarig Uoverensstem-melse mellem ham og Konen angående Dåben. Han siger således:

»Det var Sandheds Iver, som alt for tredive Aar siden i min Siel opvakte den hidindtil, Gud veed hvorledes, tilintetgjorte Beslutning, tillige med min for nylig afdøde Kone at omarme den christelige Troe ... Det var Sand-heds Iver, som gjorde, at jeg efter en Deel Aars Forløb, da mine Børn toge til i Alder og Fornuft, ofte bebrejdede mig selv, at jeg ei havde fuldført vor forudm tagne Beslutning, især da min salige Kone ikke mere kunde beqvemme sig til dette vigtige Skridt, at jeg saaledes imod min Villie saae mig tvungen til at indprente mine Børn Rabbiniske Ceremonier, om hvis Ubetydelighed og liden Værd jeg selv stedse har været overbeviist«.

*

I tidligere Fremstillinger af de Meza'ernes Lev-nedsløb omtales det gerne, at det først var *efter*

Konens Død, at den ældre Doctor lod sine to Børn døbe. Forholdet viser sig imidlertid at være no-get anderledes. De to Børns Forberedelse til Dåbs-handlingen må have stået på, endnu medens Mo-deren levede, og det overraskende er, at selve Dåben fandt Sted den 27. Juli 1783, altså *på sam-me Dag som Regina de Meza døde*. I den gamle hebraiske Begravelsesprotokol er kun Begravelses-dagen noteret. Det var den 29. Tamus, svarende til den 29. Juli, men *Adresseavisen* har også selve Dødsdagen, den 27. Juli.

Hvorvidt Børnenes Døb kan have fremskyndet Moderens Død, er det nu ikke længere muligt at konstatere, men Omstændighederne kunne tyde på en Forbindelse mellem de to Ting.

Af Dr. Salomon de Mezas Troesbekendelse frem-går det tydeligt, at hans Kone ikke ønskede at lade sig døbe; man må vel formode, at hun, der tilhørte en anset Rabbinerslægt, også højt ugerne havde set sine Børn forlade Jødedommen, og at hun muligvis har fået et Chok, da hun den 27. Juli blev stillet overfor et *fait accompli*. Sin ældste Søn, *Abraham*, havde hun allerede mistet 10 Ar i Forvejen, den næstældste, *Isak* (Justus Zadig), var også død i en ung Alder 5 Ar senere, og nu forlod den yngste, *Jacob*, sammen med den eneste Datter, *Rachel*, deres Fædres Tro. Hvem var der så, der i Fremtiden kunne læse Sjølemessen over hende på hendes »Jahrzeit«? Og denne bange Anelse viste sig jo også at slå til! I det mindste havde hun vel turdet regne med, at der til sin Tid ville blive rejst en Sten på hendes egen Grav ude i Møllegade, men end ikke det synes at være sket af Grunde, vi nu forstår.

*

Det skelsættende Skridt hendes Mand tog, bl. a. for at sikre sine Sønner den medicinske Doctor-grad ved Københavns Universitet, og hvorved han brød de Bånd, der gennem Generationer hav-de knyttet ham og hans Familie til det jødiske Folk, var vel ikke noget enestående i hine Dage og må til en vis Grad bedømmes i Sammenhæng med den såkaldte oplyste Verdens Syn på »Jø-dernes daværende ynkelige Forfatning, hvor de hverken havde Konge, Regiering eller Fædreland, ja hvor alt, hvad der havde Magt og Anseelse var forsvundet fra dem«, således som han udtrykker det i sin nye Troesbekendelse.

Salomon Theofilus de Meza's gamle, mosaiske Tro havde for ham ikke været tilstrækkelig stærk til, at han med Fortrøstning kunne se hen til andre Tider, hvor hans Stammefrænder igen skulle komme til »Magt og Anseelse«, hvadenten det nu blev som frie Borgere blandt de Folkeslag, hvor de havde slået Rod, eller i deres tidligere Fædreland i Israel, hvor de som bekendt nu atter har — om just ikke nogen Konge, så dog en Præ-sident og en egen Regering, og hvor de — uaf-hængig af uvedkommende Momenter — kan tage medicinsk Doktorgrad ved det hebraiske Univer-sitet i Jerusalem.